NORMA IJODKORLIGI JARAYONIDA QONUNIYLIK VA DEMOKRATIZM PRINSIPLARINING O‘ZARO ALOQADORLIGI

Xolliyeva Dilmurod qizi
Toshkent davlat yuridik universiteti
“Davlat boshqaruvi huquqi” magistranti Durdona
https://doi.org/10.5281/zenodo.20355101

Annotatsiya

Mazkur maqolada norma ijodkorligi jarayonida qonuniylik va demokratizm prinsiplari o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda qonuniylik prinsipining normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilishdagi huquqiy asoslanganlikni ta’minlashdagi roli hamda demokratizm prinsipining xalq irodasini ifodalash, fuqarolarning ishtirokini kengaytirishdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, ushbu ikki prinsipning o‘zaro uyg‘unligi norma ijodkorligi samaradorligini oshirish, normativ-huquqiy hujjatlarning sifatini yaxshilash va ularning ijtimoiy hayotdagi ta’sirchanligini kuchaytirishga xizmat qilishi asoslab beriladi. Maqolada mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar ham ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar

Norma ijodkorligi, qonuniylik prinsipi, demokratizm prinsipi, normativ-huquqiy hujjat, huquq ustuvorligi, fuqarolar ishtiroki, ochiqlik, shaffoflik, ijtimoiy manfaat, huquqiy davlat.

Annotation

This article comprehensively analyzes the interrelationship between the principles of legality and democracy in the process of lawmaking. The study highlights the role of the principle of legality in ensuring legal validity in the adoption of regulatory legal acts and the importance of the principle of democracy in expressing the will of the people and expanding the participation of citizens. It is also justified that the combination of these two principles will serve to increase the effectiveness of rule-making, improve the quality of normative legal acts, and enhance their impact on social life. The article also proposes solutions to existing problems and suggestions for their elimination.

Keywords

Rule-making, principle of legality, principle of democracy, normative legal act, rule of law, citizen participation, openness, transparency, public interest, rule of law.

Аннотация

В статье комплексно анализируется взаимосвязь принципов законности и демократизма в процессе нормотворчества.Также обосновывается, что гармоничное сочетание этих двух принципов способствует повышению эффективности нормотворчества, улучшению качества нормативных правовых актов и усилению их влияния на общественную жизнь. В статье также рассматриваются существующие проблемы и предлагаются пути их решения.ует повышению эффективности нормотворчества, улучшению качества нормативных правовых актов и усилению их влияния на общественную жизнь. В статье также рассматриваются существующие проблемы и предлагаются пути их решения.

Ключевые слова

Нормотворчество, принцип законности, принцип демократизма, нормативный правовой акт, верховенство права, участие граждан, открытость, прозрачность, общественный интерес, правовое государство.

Norma ijodkorligi jarayonida qonuniylik va demokratizm prinsiplarining o‘zaro aloqadorligi haqida so‘z yuritishimizdan oldin, norma ijodkorligi jarayoni o‘zi nima ekanligi haqida to‘xtalib o‘tsak maqsadga muvofiq bo‘ladi. Norma ijodkorligi jarayoni deganda norma ijodkorining o‘z vakolatidan kelib chiqqan holda normativ-huquqiy hujjatni qabul qilish, uni o‘zgartirish yoki jamiyat hayotida uzoq muddat davomida amalda bo‘lib, ijro etilish odatiy holga aylangan odat, axloq yoki boshqa ijtimoiy normalarni sanksiyalashga qaratilgan faoliyati tushuniladi.[1] Zamonaviy huquqiy davlat qurilishida norma ijodkorligi jarayoni alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan ushbu jarayon orqali jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar huquqiy jihatdan tartibga solinadi va davlat boshqaruvi samaradorligi ta’minlanadi. Norma ijodkorligining sifatli va samarali amalga oshirilishi esa muayyan prinsiplarga tayanishni talab etadi. Ular orasida qonuniylik va demokratizm prinsiplari yetakchi o‘rin egallaydi.

Qonuniylik prinsipi norma ijodkorligi jarayonining amaldagi qonunchilikka, konstitutsiyaviy normalarga va huquq ustuvorligi talablariga mos holda olib borilishini ifodalasa, demokratizm prinsipi ushbu jarayonda xalq irodasining aks etishi, fuqarolarning ishtiroki va manfaatlarining inobatga olinishi bilan tavsiflanadi. Mazkur ikki prinsip o‘z mohiyatiga ko‘ra alohida ahamiyatga ega bo‘lsa-da, ular norma ijodkorligi jarayonida uzviy bog‘liq holda namoyon bo‘ladi.

Ayniqsa, demokratik jamiyatda qabul qilinayotgan normativ-huquqiy hujjatlarning qonuniyligi ularning legitimligini ta’minlasa, demokratizm esa ushbu hujjatlarning ijtimoiy asoslanganligini va hayotiyligini oshiradi. Shu bois qonuniylik va demokratizm prinsiplari o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlikni o‘rganish norma ijodkorligi samaradorligini oshirishda muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Bilamizki, qonuniylik prinsipi norma ijodkorligi jarayonining amaldagi qonunchilik, Konstitutsiya va xalqaro huquq normalariga mos ravishda olib borilishini anglatadi. Ushbu prinsipga ko‘ra, har qanday normativ-huquqiy hujjat yuqori turuvchi huquqiy hujjatlarga zid bo‘lmasligi, vakolatli organlar tomonidan qabul qilinishi va belgilangan tartibda rasmiylashtirilishi zarur. Qonuniylik norma ijodkorligida tartib-intizomni ta’minlaydi, huquqiy tizimning izchilligini saqlaydi va huquq ustuvorligini mustahkamlaydi. Aynan ushbu prinsip orqali normativ-huquqiy hujjatlarning legitimligi va majburiyligi ta’minlanadi.

Demokratizm prinsipi norma ijodkorligi jarayonida xalq irodasining aks etishini, fuqarolarning bevosita yoki bilvosita ishtirokini ta’minlashni nazarda tutadi. Bu prinsip ochiqlik, shaffoflik, jamoatchilik muhokamasi, manfaatdor tomonlarning fikrini inobatga olish kabi jihatlarni o‘z ichiga oladi.

Demokratizm norma ijodkorligining ijtimoiy asoslanganligini kuchaytiradi, qabul qilinayotgan hujjatlarning hayotiyligini oshiradi va ularning amalda samarali qo‘llanishiga xizmat qiladi. Fuqarolar ishtiroki orqali yaratilgan huquqiy normalar jamiyat ehtiyojiga mos keladi.

Qonuniylik va demokratizm prinsiplari o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik

Qonuniylik va demokratizm prinsiplari o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, biri ikkinchisini to‘ldiradi. Qonuniyliksiz demokratizm tartibsizlikka olib kelishi mumkin, chunki fuqarolar fikri huquqiy mezonlar bilan chegaralanmagan bo‘ladi. Aksincha, demokratizmsiz qonuniylik formal tus olib, real ijtimoiy ehtiyojlardan uzilib qolishi ehtimoli mavjud.

Ularning uyg‘unligi quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi:

normativ-huquqiy hujjatlarning huquqiy va ijtimoiy asoslanganligi ta’minlanadi;

qonunlarning legitimligi va jamoatchilik tomonidan qabul qilinishi oshadi;

huquqiy normalarning samaradorligi va amaliy ahamiyati kuchayadi.

[1] Norma ijodkorligi. Najimov M.K, 2018.

Shunday qilib, norma ijodkorligida qonuniylik va demokratizm prinsiplari birgalikda qo‘llanilgandagina mukammal natijaga erishish mumkin.

Amaliyotdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari

Amaliyotda ushbu prinsiplarga to‘liq rioya etilmayotgan holatlar ham uchraydi. Jumladan:

normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqishda jamoatchilik ishtirokining yetarli emasligi;

ayrim hujjatlarning yuqori turuvchi qonunlarga to‘liq mos kelmasligi;

ochiqlik va shaffoflikning yetarli darajada ta’minlanmasligi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

norma ijodkorligi jarayonida jamoatchilik muhokamalarini kengaytirish;

huquqiy ekspertiza va monitoring tizimini kuchaytirish;

elektron platformalar orqali fuqarolar ishtirokini oshirish;

normativ-huquqiy hujjatlar ustidan parlament va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish.

Demokratizm prinsipi norma ijodkorligi sohasida qonun yaratish jarayoniga xalqning bevosita yoki bilvosita ishtiroki, oshkoralik, hisobdorlik va qabul qilinayotgan normalarning xalq manfaatlarini aks ettirishi bilan bog‘liq. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 7-moddasiga ko'ra: “Xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbai” hisoblanadi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning muallifi haqiqiy ma'noda xalqning o‘zi bo‘lgani – uning bevosita umumxalq referendumida qabul qilinganligi – demokratizm prinsipining oliy namoyon bo‘lishi hisoblanadi. Konstitutsiyaning 10-moddasida «O‘zbekiston xalqi nomidan faqat u saylagan Oliy Majlis va Prezidenti ish olib borishi mumkin» deb belgilanishi ham xalq hokimiyatchiligining chuqur tasdiqidir.

Norma ijodkorligini demokratlashtirish yo‘nalishida Oliy Majlis faoliyatini yanada takomillashtirish, qonunchilik konsepsiyasini ishlab chiqish va hayotga tatbiq etish, qonun ijodkorligi faoliyatini demokratlashtirish va ularning ijrosini ta’minlashga qaratilgan parlament nazoratini kuchaytirish ustuvor vazifalar sifatida belgilanmoqda.

Norma ijodkorligida demokratizm prinsipi o'z aksini qonun loyihalarini omma muhokamasi orqali o‘tkazishda, fuqarolik jamiyati institutlari, ekspertlar hamjamiyati va keng jamoatchilik bilan maslahatlashuvda topadi. Barcha muhim qarorlar aholi ishtirokida, fuqarolik jamiyati institutlari bilan maslahatlashuv asosida qabul qilinishi demokratiyaning asosiy talabidir.

Xulosa qilib aytganda, norma ijodkorligi jarayonida qonuniylik va demokratizm prinsiplari muhim o‘rin tutadi. Ularning o‘zaro uyg‘unligi normativ-huquqiy hujjatlarning sifatini oshirish, ularning ijtimoiy ahamiyatini kuchaytirish va huquqiy davlat tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bois mazkur prinsiplarga qat’iy rioya etish norma ijodkorligi samaradorligining asosiy shartlaridan biri hisoblanadi.

Norma ijodkorligi jarayonida qonuniylik va demokratizm prinsiplari bir-birini to‘ldiruvchi va bir-birini mustahkamlovchi tamoyillar sifatida ishlaydi. Qonuniylik normativ-huquqiy hujjatlar yaratilishining tartib-taomilini, ierarxiyasini va huquqiy aniqligini ta’minlasa, demokratizm ushbu jarayonga xalqning ishtiroki, oshkoraligi va yaratilayotgan normalarning xalq manfaatlariga mos kelishini kafolatlaydi.

Shunday qilib, huquqiy davlat qurish maqsadida norma ijodkorligida qonuniylik talabi va demokratizm tamoyilining uyg‘un ta’minlanishi – zamonaviy konstitutsionalizm va sifatli qonunchilikni shakllantirishning zaruriy shartidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil yangi tahriri).
2. Konstitutsiya va qonunning ustunligi. constitution.uz/oz/pages/Konstitutsiya_ustunligi

3. Yangi O‘zbekiston Konstitutsiyasi – inson sha’ni, qadr-qimmati va huquqlarining mustahkam kafolati. constitution.uz/oz/pages/Konstitutsiya_mustahkam_kafolat
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yildagi «Norma ijodkorligi faoliyatini takomillashtirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi Farmoni. – parliament.gov.uz/uz/laws/norm/29083/
5. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida qonun ijodkorligi faoliyatini demokratlashtirish – president.uz/oz/lists/view/4743
6. «Normativ-huquqiy hujjatlar to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni (2018).
7. Huquqni qo‘llash: nazariya va amaliyot masalalari. O‘quv-uslubiy qo'llanma. – researchgate.net/publication/349945851